

LENDÁK-KABÓK KAROLINA*

A társadalmi nemi szempontú különbségek a vajdasági kisebbségi érettségizők pályaválasztása során

Bevezető

A kisebbségi nyelveken történő általános és középiskolai szintű oktatás a Vajdaság sajátosságaihoz tartozik¹ (ideértve a tanulmány tárgyát képező magyar, szlovák és román nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatását is).² Az említett nemzeti kisebbségek sajátos helyzetben vannak: anyaországuk az Európai Unió (EU) területén található, míg ők Szerbiában élnek, amely nem tagja az EU-nak. A szerbiai oktatási rendszer lehetőséget biztosít a felsorolt nemzeti kisebbségeknek, hogy az alap- és középfokú oktatás anyanyelvükön folyjon.³ A középiskola után viszont a többségüknek döntenie kell, hogy tanulmányaikat a szerbiai felsőoktatási rendszerben (amelyben az oktatás leginkább szerb nyelvű – például az Újvidéki Egyetemen (ÚE) is), vagy a Szerbiából történő emigrációt követően az EU fent megjelölt tagországainak egyikében, anyanyelvükön kívánják-e folytatni.⁴ Amennyiben

* A szerző az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara Szociális Munka Tanszékének munkatársa. E-mail: karolina.kabok@gmail.com

¹ A vajdasági általános és középiskolákban, a szerb tannyelvű oktatás mellett az oktatás még öt tanítási nyelven (magyar, szlovák, román, ruszin és horvát) valósul meg. Az ezeken a nyelveken megszervezett rendes oktatás mellett a tanulóknak lehetőségük van a magyar, a szlovák, a román, a ruszin és a horvát nyelv, valamint még hat nyelv (ukrán, bunyevác, roma, bolgár, macedón és cseh) tanulására, ami összesen tizenegy nyelv az *Anyanyelv/beszéd a nemzeti kultúra elemeivel* elnevezésű választott tantárgy keretében. Forrás: http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=1281 (Letöltés ideje: 2020. február 12.)

² A fenn említett három nemzeti kisebbséget választottuk a kutatás tárgyának, mivel mindhárom kisebbségnek Vajdaságban van lehetősége anyanyelvű oktatásra az iskoláskor előtti kortól a középiskola végéig. Emellett az anyanyelvük különbözik a többségi nyelvtől, tehát potenciálisan nyelvi nehézségekkel szembesülhetnek az egyetemi képzés kezdetekor Szerbiában.

³ Az Oktatás- és nevelési rendszer alapjairól szóló törvény („SZK Hivatalos Közlönye”, 88/2017 szám) szabályozza a szerbiai, illetve a Vajdaság Autonóm Tartományon belüli oktatási rendszert, amely lehetővé teszi a nemzeti kisebbségek számára az anyanyelvükön történő oktatást.

⁴ A fenn említett kisebbségek felsőoktatási tanulmányokat anyanyelvükön a Vajdaságban csak az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén,

a szerb nyelven történő felsőoktatást választják, a jó szerb nyelvtudás többnyire elengedhetetlen feltétel; enélkül nyelvi akadályba ütköznek, amely megnehezíti az oktatásban való részvételt és a vizsgázást.⁵ A kiszámíthatóbb jövőért és társadalmi presztízserért (például jobb lehetőségek a foglalkoztatás terén, magasabb fizetés) folytatott harcuk során, a kutatásban részt vevő, nemzeti kisebbséghez tartozó középiskolások kb. egyharmada szeretne emigrálni Szerbiából a külföldön (főleg Magyarországon, Romániában és Szlovákiában) való továbbtanulás céljából,⁶ ennek következtében a fenti tény egyben több évtizedes agyelszívást jelent.⁷

A tanulmányban a vajdasági magyar, szlovák és román érettségizők pályaválasztása során jelentkező társadalmi nemi szempontú különbségeket mutatjuk be. A célunk azon kisebbségi érettségiző középiskolások pályaválasztásának elemzése társadalmi nemi szempontból, akik a középiskolát anyanyelvükön végezték el a Vajdaságban. A tanulmány középpontjába két jelentős kutatási kérdés került: a tanulók hol szeretnék folytatni tanulmányaikat (K1), illetve, hogy mit fognak tanulni és miért (K2)? A második kérdés (K2) megválaszolásának folyamatában a hangsúly a tanulók azon válaszaira kerül, amelyek a társadalmi és humán tudományok választását, ezen belül pedig egyrészt a neveléstudományokat, másrészt pedig a természet, technológia, mérnöki és matematika tudományok, (angolul: Science, Technology, Engineering and Mathematics, a továbbiakban: STEM) területét érintik. Mindkét kérdés esetében a fent megnevezett nemzeti közösségek tanulóinak társadalmi nemi szempontú különbségei kerülnek a középpontba, különösen azon kérdés vonatkozásában, hogy a társadalmi nemi szempontú sztereotípiák milyen mértékben vannak hatással a kisebbségi közösségekhez tartozó tanulók továbbtanulási szándékaira.

a Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszéken, a Román Nyelv és Irodalom Tanszéken, illetve a szabadkai székhelyű Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karán, a magyar, szlovák és román nyelvű tanítóképző főiskolákon és a szabadkai székhelyű Műszaki Szakfőiskolán folytathatnak. Ezen kívül egyes magyarországi, Szerbiában nem akkreditált felsőoktatási tanulmányokat magyar nyelven Zentán és Szabadkán is végezhetnek.

⁵ Lendák-Kabók, Karolina – Lendák, Imre: Language barrier faced by Hungarian women students and teaching staff in the higher education system in Serbia. In: Filipović, Jelena.– Vučo, Julijana. (eds.): *Minority languages in education and language learning: Challenges and new perspectives*. Belgrade: Faculty of Philology. 2017. 281–295.

⁶ Takács Zoltán: *Felsőoktatási határ/helyzetek*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2013.; Puja-Badesku, Marina: Dvojezičnost rumunske dece u Vojvodini. U: Vlahović, Plemenka – Bugarski, Ranko – Vasić, Vera. (ur.): *Višejezični svet Melanije Mikeš*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2009. 145–150.; Šimonji-Černak, Ruženka: *Psihološka analiza i efekti programa obrazovanja slovačke jezičke manjine u Srbiji, Mađarskoj i Rumuniji*. Doktorska disertacija, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 2006.

⁷ Gábrity-Molnár Irén: Továbbképzési esélyek a kisebbségi létben – A vajdasági magyarok esélyegyenlőségének példáján. In: Káich Katalin. (szerk.): *Az esélyegyenlőség és a felzárkóztatás vetületei az oktatásban – Általános kérdések – (anya)nyelvi oktatás*. Újvidék: Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2009. 15–25.

A kisebbségi közösségek és az anyanyelvű oktatás

A kisebbségi közösségek esetében az anyanyelven történő oktatás kulcsfontosságú az identitás megőrzésének és a kultúra ápolásának szempontjából. Ez ugyanakkor kihat az etnikai, nyelvi dimenzióra is, hiszen e „képzelt közösségi jövő” az anyanyelv használatának biztosítását feltételezi.⁸ Ezért a nemzeti kisebbségek általában az anyanyelvi oktatás valamilyen intézményesülésére úgy tekintenek, mint a közösséget fenyegető nyelvi asszimiláció megakadályozásának vagy mérséklődésének eszközére.⁹ Az anyanyelven történő oktatás jobb tanulmányi eredménnyel is jár,¹⁰ ezt a PISA felmérések is bizonyítják, miszerint a gyerekek gyakran csak az anyanyelvükön szereznek behatóbb tudományos ismereteket.¹¹ Viszont a kisebbségi nyelven történő oktatás bizonyos kockázatokat is magával hordoz a kisebbségi tanulók származási országukban kiépített jövőjének vonatkozásában. Filipović és mások arra figyelmeztetnek, hogy az általános és középiskolában a teljesen anyanyelven történő oktatás megvalósulásának (csupán heti két órával többségi, azaz a szerb nyelv és irodalom órával) eredménye a több olyan kiegyensúlyozatlanul kétnyelvű generáció, amelynek ismérve a nagyon gyenge szerb nyelvtudás.¹² Nađ (Nagy) ezt a problémát más szemszögből világítja meg, kihangsúlyozván, hogy az észak-bácskai területeken (amelyeken a magyar kisebbség többen él) a fiatalok, az 1990-es jugoszláv háborúktól számítva a mai napig nem is szeretnék megtanulni az állam nyelvét,¹³ ezzel az állítással ellentétben Lendák-Kabók felhívja a figyelmet arra, hogy a szerb mint környezetnyelv tanítása, a kevés óraszám mellett, a nyelv tényleges elsajátítására alkalmatlan tananyaggal jár együtt.¹⁴ Hozzá kell még tenni, azt hogy az 1990-es évek jugoszláv polgárháborúi idején – amikor az etnicitás és a nyelv feszültséggel telített témának számított – szövegményei a mai napig érezhetők. A többségi nyelv gyenge tudásának következményeként nem tudják egyetemi szinten folytatni tanulmányaikat Szerbiában, és/vagy nem tudnak olyan megfelelő munkát találni, amely esetében ne lenne egyértelmű elvárás

⁸ Papp Z., Attila: Nyelvi-etnikai, nem bevándorló kisebbségi tanulók iskolai teljesítménye a PISA-felmérésekben. *Educatio*, 2015/2. 50–63.

⁹ Papp Z. 2015. 50–63.

¹⁰ Seid, Yared: Does learning in mother tongue matter? Evidence from a natural experiment in Ethiopia. *Economics of Education Review*, Volume 55, 2016. 21–38.

¹¹ Papp Z. Attila: Hidden Ethnic Inequalities. A possible global educational exploration using PISA. *Ethnicity*, 2014. 10. 4–40.

¹² Filipović, Jelena – Vučo, Julijana – Đurić, Ljiljana: Critical review of language education policies in compulsory primary and secondary education in Serbia. *Current Issues in Language Planning*, 8(1), 2007. 222–242.

¹³ Nađ, Imre (Nagy Imre): Nekoliko obeležja migracije vojvodanske elite, *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 121. 2006. 448.

¹⁴ Lendák-Kabók, 2019.

a szerb nyelv ismerete.¹⁵ Vagy ha mégis a szerbiai felsőoktatást választják, először meg kell küzdeniük a nyelvi akadállyal, amely jelentős hátrányt jelent, mivel annak leküzdése időt, erőfeszítést és áldozatot követel.¹⁶ Nem meglepő tehát, hogy a GeneZYs kutatás eredményei kétharmados anyanyelven történő továbbtanulási igényt mutattak ki a vajdasági fiatalok körében.¹⁷ Az anyanyelven történő továbbtanulási szándék társadalmi nemi szempontból is érdekes, Papp Z. kihangsúlyozza, hogy minél magasabb az anya iskolai végzettsége, annál inkább szeretnének a gyerekek magyarul továbbtanulni; ezzel szemben az apa magasabb iskolai végzettsége ellentétesen érvényesül: a nem magyar nyelvű továbbtanulást erősíti.¹⁸

STEM tudományok és a társadalmi nem

A fiúk és lányok pályaválasztásának elemzésére irányuló tanulmányok általában a képességeket érintő társadalmi nemi szempontú különbségeket helyezték középpontba, és úgy tartják, hogy a fiúk jobb matematikai, térbeli-tájékozódási és nem verbális képességekkel rendelkeznek, a lányok pedig jobbak a szóbeli érvelés, illetve az írás terén.¹⁹ A 2015-ös PISA eredmények szerint, az OECD-országokban átlagosan 8 ponttal magasabb pontszámot szereztek a fiúk a lányokkal szemben matematikából.²⁰ Ehhez az eredményhez hozzájárul az a tény, hogy a lányokat és a fiúkat születésüktől fogva a társadalom különböző módon fejleszti a „fiús” és „lányos” játékokon keresztül.²¹ A férfiak vagy nők adott oktatási területen való túlzott képviselése megerősítheti a gyermekek véleményét arra vonatkozólag, hogy mi tekintendő tipikus „női” vagy „férfi” hivatásnak, amely a társadalmi nemi szempontú

¹⁵ Filipović et al., 2007.

¹⁶ Lendák-Kabók Karolina: Magyar egyetemi hallgatók vajdaságban – az Újvidéki Egyetem tudományterületeinek helyzetképe a társadalmi nemek szempontjából. *Régió és kultúra*, 2014. 136–147.; Lendák-Kabók Karolina: Ethnic minority women in the Serbian academic community. *European Journal of Women's Studies*, 2020.

¹⁷ Papp Z., Attila: Oktatási részvétel és továbbtanulási szándékok a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. In: Papp Z. Attila (szerk.). *Változó kisebbség: Kárpát-medencei magyar fiatalok A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium-Tihanyi Alapítvány-MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 2017.

¹⁸ Papp Z., 2017. 363.

¹⁹ van der Vleuten, Maaïke – Jaspers, Eva – Maas, Ineke – van der Lippe, Tanja: Boys' and girls' educational choices in secondary education: The role of gender ideology. *Educational Studies*, 42:2, 2016. 181.

²⁰ Ostorics, László – Szalay, Balázs – Szepesi, Ildikó – Vadász, Csaba: *PISA 2015. Összefoglaló jelentés*. Budapest: Oktatási Hivatal, 2016.

²¹ Carter, D. Bruce – Levy, Gary D: Cognitive aspects of early sex-role development: The influence of gender schemas on preschoolers' memories and preferences for sex-typed toys and activities. *Child development*, 1988. 782–792.

szerepek hagyományos formáját hivatott alátámasztani, és növeli a társadalmi nemi szempontú egyenlőtlenséget.²²

A kutatások azt igazolják, hogy a hagyományos társadalmi nemi szempontú különbségek által a fiúk kizárólag a magas jövedelmet hozó szakmákban gondolkodnak, míg ez a lányok esetében nincs így.²³ Ezt észlelhetjük a magasabb társadalmi tekintélyt élvező STEM területeknél is, hiszen ott sokkal kevesebb a nő, mint a férfi.²⁴ A nők alacsony arányát a STEM területeken Blickenstaff a szivárgó vezeték metaforájával magyarázza (angolul: „leaky pipeline”).²⁵ A metafora a karriert egy szűkítő vezetékként mutatja be, amiből a nők a férfiakhoz képest jóval nagyobb arányban „elszivárognak a karrier során”.²⁶ A STEM-ben még mindig a férfiak dominálnak, a társadalmi nem kihatással van a fenti területeken végzett kutatásokra,²⁷ és a tudomány vívmányai férfi ötleteken alapuló termékeké válnak. Alper kijelenti, hogy a STEM területén történő nemi előnyben részesítés kérdéséről a kutatók többsége azt állítja, hogy a kultúra, és nem a biológiai nem mutat rá a nők és a férfiak ellentétes irányultságaira.²⁸ Blagojević Hjuson kihangsúlyozza, hogy a volt Jugoszlávia térségében is a horizontális szegregáció dominál egyes tudományok feminizálása által, melynek következtében sokkal kevesebb nő jelenik meg más tudományokban (például a számítógéppel kapcsolatos tudományokban).²⁹ A nők STEM-ben való arányának növelése, a társadalmi nemi szempontú különbségtétel fejlődésének történelmi jellegű sikeres elemzése ellenére sem tartalmaz részletes javaslatokat a tartós egyenlőtlenség megoldására vonatkozóan,³⁰ így az azonosított probléma kapcsán még nem született megoldás, ám a kvótarendszer bevezetése a nők számára a STEM-ben az állam részéről egy lehetséges megoldásként szerepelhetne.³¹ Szerbiára vonatkozólag Bašaragin kiemeli, hogy „a tankönyvek fő

²² Geerdink, Gerda – Bergen, Theo – Dekkers, Hetty: Diversity in primary teacher education gender differences in student factors and curriculum perception. *Teachers and Teaching*, 17:5, 2011. 575–596.

²³ van der Vleuten et al., 2016. 192.

²⁴ Pető, Andrea: A nők a tudományban. *Magyar Tudomány*, 2018/4. 552.

²⁵ Blickenstaff, Jacob Clark: Women and science careers: leaky pipeline or gender filter? *Gender and Education*, Vol. 17, No. 4, 2005. 369–386.

²⁶ Paksi Veronika. Miért kevés a női hallgató a természet és műszaki tudományi képzésekben? Nemzetközi kitekintés a „szivárgó vezeték”-metaforára. *Replika*, 2014. 85-86. 5–130.

²⁷ Schiebinger, Londa: Science, Gender and Beyond: An International Perspective. In: Magerl, Gottfried – Neck, Reinhard – Spiel, Christiane (ed.): *Wissenschaft Und Gender*, Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2011. 9–32.

²⁸ Alper, 1993.

²⁹ Blagojević Hjuson, Marina: *Knowledge Production at the Semiperiphery*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2009. 111.

³⁰ Lehr, Jane: Athena Unbound: The Advancement of Women in Science and Technology (book review). *BioScience*, Vol. 51 No. 6, 2001. 504–509.

³¹ Kabók, József – Kis, Tibor – Csüllög, Mária – Lendák, Imre: Data Envelopment Analysis of Higher Education Competitiveness Indices in Europe. *Acta Polytechnica Hungarica*, 2013/3.

jellemzője a társadalmi nemi szempontú sztereotípiák és a szocializáció hagyományosan patriarchális³² a szerbiai általános iskolákban. A társadalom a kislányoknak és a kislányoknak születésüktől fogva eltérő üzeneteket közvetít képességeikről és a velük szemben felállított elvárásokról. Amikor a gyermekek megkezdik az iskoláztatásukat, a tanárok csak megerősítik ezeket az üzeneteket.³³ Az oktatás során elsajátítható társadalmi nemi szempontú sztereotípiák egyik fő üzenete, hogy a STEM tudományok a férfiak számára vannak fenntartva.³⁴

A szakirodalom áttekintése alapján a következő hipotéziseket állíthatjuk fel:

H1: A felsőoktatás választásának tekintetében társadalmi nemi szempontú különbségek állnak fenn.

H2: Az anyanyelven történő továbbtanulási szándékot jelentősen befolyásolja a szülők iskolai végzettsége, a külföldi továbbtanulási szándék pedig egyenes arányosságban áll az anya iskolai végzettségével, és fordított arányosságban az apa iskolai végzettségével.

H3: A felsőoktatási ország megválasztásának folyamatában a többségi (szerb) nyelv nem megfelelő ismerete a legjelentősebb befolyásoló tényező az érettségizők számára.

H4: Az érettségizők foglalkozási, azaz a tudományos területválasztásra a társadalmi nemi szempontú sztereotípiák nagy mértékben hatással vannak.

Módszer

Jelen tanulmányban a kutatási módszer a Singleton–Straits kérdőívén alapul,³⁵ amelyet olyan etnikai kisebbséghez tartozó középiskolások töltöttek ki, akik a középiskolát különféle településeken, azaz a Vajdaság Autonóm Tartomány területén lévő városokban és községekben végezték el anyanyelvükön.

185–201.

³² Bašaragin, Margareta: *Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 2017. 183.

³³ Alper, Joe: The Pipeline Is Leaking Women All the Way Along, *Science, New Series*, Vol. 260, No. 5106, 1993. 409–411.

³⁴ Lendák-Kabók, Karolina: Studentkinje iz mađarske nacionalne zajednice u sistemu visokog obrazovanja u Srbiji: Rodna perspektiva. *Megatrend Revija*, 12 (1), 2015. 165.

³⁵ Singleton, Royce – Straits, Bruce: *Approaches to Social Research*. New York: Oxford University Press, 2005.

Minta

A mintacsoport kiválasztása a kvótaminta módszerének alkalmazása szerint történt.³⁶ A minta 2192 középiskolásból állt, akik az adatfelvétel időpontjában 17–19 évesek voltak, ebből 1119, tehát 51%-a lány és 1073, azaz 49%-a fiú. Etnikai hovatartozásuk alapján a csoport tagjai magyarok (89%: 1950 megkérdezett), szlovákok (7,7%: 168 megkérdezett) és románok (3,4%: 74 megkérdezett). Az adatközlők a középiskola utolsó osztályába jártak, amely kulcsfontosságú időszaknak minősíthető, hiszen ebben az időszakban hozzák meg döntésüket a jövőbeli hivatás, illetve a továbbtanulás vonatkozásában. A mintacsoport tagjai a Vajdaság nemzeti kisebbségek által jelentősen lakott településein, 16 városának, illetve községének (Ada, Antalfalva, Alibunár, Csóka, Magyarkanizsa, Nagybecskerek, Óbecse, Petróc, Szabadka, Temerin, Topolya, Törökkanizsa, Újvidék, Versec, Zenta, Zombor) 26 középiskolájába jártak. Az iskolák igazgatóinak jóváhagyása után részt vettem egy-egy órán, amelyeken a tanulók kitöltötték a kérdőívet. A magyar anyanyelvű tanulók magyarul töltötték ki a kérdőíveket, míg a szlovák és a román diákok szerbül. A kérdőív kitöltése nem igényelt magas szerb nyelvi kompetenciát, illetve a diákok szlovákul vagy románul beszélő tanára is jelen volt az órán, aki szükség esetén segíthetett a diákoknak a szerb nyelvű kérdőív kapcsán. Mindhárom típusú középiskola (hároméves és négyéves szakközépiskola, gimnázium) bevonásra került a kutatásban. A kutatás 2014 és 2015 április–májusában készült. A 2013/2014-es és a 2014/2015-ös tanévben a Vajdaságban összesen 3311 magyar, szlovák és román nemzetiségű érettségiző volt, a mintacsoport az összes érettségiző 66,20%-át tette ki.³⁷

Kérdőív

Jelen kutatás céljára egy 20 kérdést tartalmazó kérdőív készült, amely az alábbi témákat ölelte fel: (1) demográfiai adatok (nem, etnikai hovatartozás, iskola és osztály), (2) a megkérdezettek anyanyelve (magyar, szlovák vagy román), (3) a megkérdezettek többségi (szerb) nyelvtudása, (4) továbbtanulási szándékuk, (5) a felsőoktatási intézmény helyének megválasztása (Szerbia vagy Magyarország/Szlovákia/Románia), valamint (6) véleményük a nőkről a neveléstudományokban és a műszaki tudományokban. A kérdések többnyire zárt jellegűek voltak több választási lehetőséggel, kivéve a választott felsőoktatási intézmény megnevezését, amelyet a megkérdezettek írtak be. Az önálló értékelésen alapuló szerb nyelvtudás

³⁶ Biljan-August, Maja – Pivac, Snjezana – Štambuk, Ana: *Statistička analiza u ekonomiji*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2009.

³⁷ A fenn említett adatok az érettségizők teljes számát illetően a Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárságtól származnak, és a jelen dolgozat céljaira kerültek felhasználásra.

hétfokú Likert-skála segítségével került mérésre, az „egyáltalán nem” lehetőségtől az „anyanyelvi szinten” lehetőségig ($M=4.60$; $SD=1.52$), a szerb nyelvhasználat gyakorisága pedig ötfokú Likert-skála segítségével történt, a „ritkábban, mint hente” lehetőségtől a „naponta többször” lehetőségig ($M=3.20$; $SD=1.51$).

3.3 Az adatok elemzése

Az adatok elemzése a *Windows* számára készült SPSS 16-os verziójának segítségével történt. Mivel a változók többsége kategorikus, többnyire nominális adatként került besorolásra. A kutatás kérdéseinek megválaszolása, valamint a hipotézisek igazolása keresztábrák elemzésével, Pearson-féle khi-négyzet próba segítségével történt. Az ordinális változók esetében, mint amilyenek a szerb nyelvtudás szintje és a szülők iskolai végzettsége, az egyes változók szerepe és jelentősége a továbbtanulás szempontjából regresszióanalízisek segítségével került megállapításra.

A kutatás eredményei

Jelen tanulmányban azokat az adatokat mutatjuk be, amelyek a felsőoktatási ország kiválasztására, az adott országválasztás okaira, a pályaválasztás és a nők STEM területeken és neveléstudományokban kapcsolatos társadalmi nemi szempontú sztereotípiákra vonatkoznak.

Szándékoznak-e továbbtanulni? Hol szeretnék folytatni a felsőfokú tanulmányokat?

Regresszióanalízis segítségével került feltárásra a szülők iskolai végzettségének, valamint a szerb nyelvtudás szintjének szerepe az anyaországi továbbtanulás tervezésében. A regresszióanalízis során az egész mintából kizártuk azt a 853 középiskolást, akik nem szándékoznak továbbtanulni, vagy nem tudják még, hogy tovább szeretnének-e tanulni, amennyiben igen, akkor hol; illetve mindkét országban (a szülőföldön és az anyaországban is) szerencsét próbál-e. Az így elemzett minta tehát 1339 főt számlált.

1. táblázat

Regressziós model, áttekintése

	F	df	p érték	R^2_{adj}
Melyik országban szeretné folytatni a tanulmányait?	17,671	1339	.000	.015

Forrás: A szerző számításai

Az 1. táblázat alapján láthatjuk, hogy a modell jelentős ($p < .001$), azonban az analízis során alkalmazott független változók a variancia mindössze 1,5%-át képesek megmagyarázni.

2. táblázat.

A szerb nyelvtudás szintjének és a szülők iskolai végzettségének hatása a továbbtanulásra, illetve annak helyére

Független változók	Az anyaországban szeretne-e továbbtanulni?	
	β	p érték
Anya iskolai végzettsége	.104	.001
Apa iskolai végzettsége	.107	.001
Szerb nyelvtudás szintje	-.095	.000

Forrás: A szerző számításai

A 2. táblázat eredményei alapján megállapíthatjuk a modell független változóinak részleges hatását. Az anyaországi továbbtanulás szándékának esetében mindhárom befolyásoló tényező jelentősnek bizonyult. A szerb nyelvtudás szintje és az anyaországi továbbtanulás szándéka közt fordított arányosság figyelhető meg ($p < .001$), azaz minél hiányosabb a szerb nyelv ismerete, annál nagyobb valószínűséggel dönt a középiskolás az anyaországi továbbtanulás mellett. A szülők magasabb iskolai végzettsége pozitívan és jelentősen hat az anyaországi továbbtanulási szándékra, azaz minél magasabb a szülők iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy a középiskolás külföldön, az anyanyelvén szándékozik majd folytatni a tanulmányait; az apa iskolai végzettsége pedig valamivel nagyobb hatással bír ($\beta = .001$).

A 3. táblázat eredményei választ adnak az első kutatási kérdésre (H1), azaz arra, hogy a megkérdezettek hol szeretnének továbbtanulni, illetve arra, hogy ezen kérdés tekintetében megfigyelhetők-e társadalmi nemi különbségek. A kereszttábla elemzésekor kizárásra került az a 464 középiskolás, aki nem tanul tovább, vagy még nem biztos abban, hogy tovább szeretne tanulni, így az ez esetben vizsgált minta 1728 főt számlált. Az volt a cél, hogy meghatározzuk a Vajdaság területén élő magyar, szlovák és román nemzeti kisebbséghez tartozó középiskolásoknak a szomszédos EU országba való „tanulmányi migrációjának” mértékét és ezek okait. A középiskolások a kérdőívben kiválaszthatták azon felsőoktatási intézmény helyét, ahol továbbtanulni kívánnak.

A Pearson-féle khi-négyzet próba eredménye jelentős társadalmi nemi különbségekre mutat rá a felsőoktatási célország választásának vonatkozásában (khi-négyzet(3)=9.18; $N=1728$; $p < .05$). A középiskolás lányok jelentősen határozottabban a felsőoktatási országválasztás tekintetében, ugyanis kevesebben választották a „még nem tudom” lehetőséget (12,2%), mint a bizonytalan középiskolás fiúk (16,2%). A lányok és a fiúk közel azonos számban terveznek Szerbiában továbbtanulni ($M= 39.6\%$), viszont, a fiúkhoz képest jelentősen több lány határozta

*Társadalmi nemi szempontú különbségek a felsőoktatási
országválasztás vonatkozásában*

	Lányok	%	Fiúk	%	Össz	%
Szerbia	375	40,4	309	38,6	684	39,6
Magyarország, Szlovákia, Románia	369	39,8	286	35,7	655	37,9
Szerbiában és az anyaországban is megpróbálok felvételizni, de az anyaországban szeretnék továbbtanulni, amennyiben si- keres felvételi vizsgát teszek.	70	7,6	76	9,5	146	8,5
Még nem tudom	113	12,2	130	16,2	243	14,0
Összesen	927	100,0	801	100,0	1728	100,0

Forrás: A szerző számításai

el magát az anyaországi továbbtanulás mellett (39%), míg több fiú (9,5%) szeretne felvételizni Szerbiában és az anyaországban is (9,5%).

Az 3. számú táblázat adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezett végzős középiskolások közül 39,6% tervez Szerbiában maradni. A megkérdezettek 37,9%-a egyértelműen az anyaországban szeretne tanulni, de ha hozzáadjuk az azt követő sor százalékos eredményét (vagyis azt a választ, hogy mindkét országban felvételiznek majd, és ha az anyaországban sikerül a felvételi, akkor ott tanulnak tovább), akkor már a végzősök 46,4%-a tervez az anyaországban tanulni, vagyis többen fognak az anyaországban továbbtanulni, mint a származási országukban. Ez az eredmény megerősítette a korábbi kutatásokat, amelyek szerint az érettségizők mintegy 30%-a el szeretné hagyni a származási országot az anyaországban való továbbtanulás céljából.³⁸ Ezt az arányt egy 2002-ben végzett kutatás³⁹ is kimutatta a vajdasági magyarok körében, és érdemi elmozdulás nincs ilyen hosszabb időtávban sem. Viszont a 2015-ben végzett GeneZYs kutatásban már magasabb az arány, de az a felmérés pillanatában tanuló, azaz egész fiatal generációra vonatkozott.⁴⁰

A magyarországi, szlovákiai vagy romániai felsőoktatás választásának okai

Elemeztük a származási országot elhagyó motivációkat is a középiskolások körében. A keresztábra elemzések kizárásra került az az 1305 középiskolás, aki

³⁸ Takács, 2013.; Puja-Badesku, 2009.; Šimonji-Černak, 2006.

³⁹ Papp Z., Attila, Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról, In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép – Európában*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2003.

⁴⁰ Papp Z., 2017.

nem szándékozott továbbtanulni, nem volt biztos abban, hogy tovább szeretne tanulni, illetve tanulmányait Szerbiában kívánta folytatni, vagy mindkét helyen (az anyaországban és Szerbiában is) felvételizni akart. Az így elemzett minta összesen 887 főt számlált.

4. táblázat.

A magyarországi, szlovákiai vagy romániai felsőoktatás választásának okai

	Lány	%	Fiú	%	Össz	%
Nem megfelelő szerb nyelvtudás	77	16,1	70	17,1	147	16,6
Jobb az EU-s diploma	182	38,1	165	40,3	347	39,1
Az anyaországban kívánok dolgozni	63	13,1	47	11,5	110	12,4
Szerbiában nincs olyan szak, amelyre iratkoznék	37	7,7	24	5,9	61	6,9
Egyéb	119	24,9	103	25,2	222	25,0
Összesen	478	100,0	409	100,0	887	100,0

Forrás: A szerző számításai

A Pearson-féle ká- négyzet próba eredménye arra utal, hogy nincsenek jelentős társadalmi nemi szempontú különbségek a középiskolás lányok és fiúk válaszai között egyetlen anyaországi továbbtanulási ok tekintetében sem ($\chi^2(4)=2.06$; $N=887$; $p=.724$). A Szerbiából való emigráció és a más országban való továbbtanulás elsődleges célja a középiskolás lányok és fiúk esetében is az olyan EU-s egyetemi oklevél megszerzése, amely számukra jobb gazdasági pozíciót biztosít. Az EU-s diplomák után a második ok a többségi nyelv nem megfelelő ismerete, amely jelentős tényezőnek mutatkozott a regressziós analízis során (2. táblázat). Ez az érv összehasonlítható Filipovićék kutatási eredményeivel, amelyek szerint a mindössze heti két szerb mint környezetnyelv óra az iskolában nem elégséges a jó nyelvtudáshoz, ezért a dominánsan kisebbségek lakta területeken élő érettségizők jellemzően nagyon gyenge szinten beszélnek a szerb nyelvet. Az elvándorlás harmadik oka az anyaországban való munkavállalás, a negyedik pedig a szakirány hiánya, mely szerint Szerbiában a felsőoktatási intézmények nem kínálnak a fiatalok preferenciáival összhangban megfelelő képzést.

Tanító(nő)k kontra mérnökök

A tanulmány második részének célja, hogy választ adjon a második kutatási kérdésre (H2), illetve elemezze a középiskolások egyetemi választását, és véleményüket azokra a nőkre vonatkozólag, akik neveléstudományokban vagy műszaki tudományok területén kívánnak továbbtanulni. A kereszt táblázat elemzése során kizárásra került az a 924 középiskolás, aki nem kívánt továbbtanulni, nem volt biztos abban, hogy továbbtanul-e, és ha igen, akkor mit, így a vizsgált minta ebben

az esetben 1268 főt számlál. A középiskolások egyetemi és főiskolai választásaira vonatkozó adatokat az 5-ös számú táblázat tartalmazza:

5. táblázat.

Egyetem/főiskola megválasztása

	Lányok	%	Fiúk	%	Össz	%
STEM területek	164	22,8	319	57,3	473	37,3
Társadalom- és humántudományok	250	34,7	83	14,8	333	26,3
Egyéb	306	42,5	156	27,9	462	36,4
Összesen	720	100,0	558	100,0	1268	100,0

Forrás: A szerző számításai

A Pearson-féle khi-négyszet próba eredménye alapján megállapítottuk, hogy jelentős társadalmi nemi szempontú különbségek állnak fenn ($\chi^2(2)=164,29$; $N=1268$; $p<.001$) a kiválasztott egyetemek vonatkozásában. A középiskolás fiúk közül többen választottak STEM területet, míg a lányok gyakrabban a társadalomtudományok (34,7%) vagy egyéb tudományterületet (42,5%-uk, például pedagógia, orvostudomány, művészet, gazdaság). A műszaki tudományokra „férfias”, jól fizetett és magas társadalmi tekintélyt övező foglalkozásként tekintenek,⁴¹ míg a társadalom- és humántudományokat, különösen a tanári szakmát kisebb társadalmi tekintély övezi, és általában ezeket a nők töltik fel.

A tanári szakma csak nőknek való?

6. táblázat.

A társadalmi nem szempontú különbségek azon vélemény vonatkozásában, hogy miért választanak a nők pedagógiai tudományokat a STEM területek helyett

	Lány	%	Fiú	%	Össz	%
Biológiailag jobbak a tanárnők	111	12.1	194	22.4	305	17.1
„Női hivatás“	423	45.9	407	47.0	830	46.5
Gyermeknevelés és család	387	42.0	264	30.6	651	36.4
Összesen	921	100.0	865	100.0	1786	100

Forrás: A szerző számításai

A kereszt táblában elemzett minta 1728 főt számlált, ők azok a középiskolások, akik a továbbtanulást tervezik.

A Pearson-féle khi-négyszet próba eredményei statisztikailag jelentős társadalmi nemi szempontú különbségekre mutatnak rá ezen kérdés tekintetében ($\chi^2(2)=44.42$; $N=1786$; $p<.001$). A fiúk (47,0%) és a lányok (45,9%) egyaránt úgy vélekednek, hogy a tanári szakma „női hivatás”, azonban ennek okáról jelentősen más gondolnak.

⁴¹ Pető, 2018. 552.

Szerbiában az általános és középiskolai tanári pálya egyértelműen feminizálódott,⁴² azaz a tanulókat szinte csak tanítónők és tanárnők tanítják, amely tény a tudományos irodalom szerint a társadalmi nemi szempontú szerepek hagyományos formáját hivatott alátámasztani, és növeli a társadalmi nemi szempontú egyenlőtlenséget.⁴³ A középiskolás fiúk és lányok eltérő álláspontot képviselnek a fenti helyzet okait illetően. A fiúk többségének kifejezetten hagyományos és patriarchális véleménye van: úgy tartják, ez a hivatás biológiai szempontból női hivatás (22,4%); azaz a fiúk nem értékelik olyan szinten a mással való törődést és segítségnyújtást, mint a lányok. Másrészt a lányok azon a véleményen vannak, hogy azok, akik tanári hivatásban tevékenykednek, rövidebb ideig dolgoznak, hosszú nyári és téli szünettel rendelkeznek, ami azt eredményezi, hogy több időt tudnak szánni a gyermeknevelésre, és időt szánni a családra (42%).

STEM területeken lévő nőkről alkotott álláspontok

A kérdőív utolsó kérdéscsoportjának segítségével felmértük a tanulók véleményét a nők STEM területeken való jelenlétének jövőbeli növekedésével kapcsolatban. Az elemzett mintát az az 1977 középiskolás alkotta, akik biztosan tovább szeretnének tanulni, vagy a kérdőív kitöltésének pillanatában fontolgatták ezt a lehetőséget. A kérdések segítségével kimutatta, hogy a nők miatt kerülnek a műszaki tudományokban való továbbtanulást.

7. táblázat.

A társadalmi nemi szempontú különbségek azon vélemény vonatkozásában, hogy miért nem tanulnak a nők műszaki tudományokat

	Lányok	%	Fiúk	%	Összesen	%
„Férfias hivatások“	228	22,6	278	28,7	506	25,6
Nem érdekeltek	653	64,6	560	57,9	1213	61,3
Társadalmi elvárások	84	8,3	78	8,1	162	8,2
Családi nevelés	45	4,5	51	5,3	96	4,9
Összesen	1010	100,0	967	100,0	1977	100,0

Forrás: A szerző számításai

Statisztikailag jelentős különbségek figyelhetőek meg ($\chi^2(3)=11.73$; $N=1977$; $p<.01$) a középiskolás fiúk és lányok válaszai között. Mind a lányok, mind a fiúk véleménye szerint a nők „nem érdekeltek” a STEM területekben, ám a lányok

⁴² Glas razlike – Grupa za promociju ženskih političkih prava, Autonomni ženski centar – Astra & Incest Trauma Centar – Žene u crnom.2007. Alternativni izveštaj komitetu CEDAW (CEDAW Shadow Report Serbia, 2007); <https://www.astra.rs/alternativni-izvestaj-za-komitet-za-eliminaciju-diskriminacije-zena-cedaw-2007/> (Letöltés ideje: 2020. február 4.)

⁴³ Geerdink et al., 2011.

esetében ez jóval kifejezettebb (64,6%), annak ellenére, hogy a STEM területeiről származó oklevél nagyobb társadalmi presztízst biztosítana számukra.⁴⁴ A fiúk pedig a lányokhoz viszonyítva magasabb arányban tekintik a műszaki tudományokat „férfi hivatásnak” (28,7%). A lányok és a fiúk hasonló arányban tartják befolyásoló tényezőnek a társadalmi elvárásokat (M= 8.2) és a családi nevelést (M= 4.9)

A két legsűrűbben adott válasz bemutatja a nemzeti kisebbségekből származó diákok fő álláspontját, miszerint a műszaki tudományok „férfiaknak valók”, és a nőknek nem is kell érdeklődést tanúsítaniuk irántuk. Ez a rendkívül hagyományos álláspont a STEM tudományok irányába alátámasztja a korábbi tudományos kutatások eredményeit, amelyek szerint a társadalom üzenetei hatással vannak a fiúkra és a lányokra, a tanárok pedig csak megerősítik ezeket a társadalmi jeleket az oktatás során.⁴⁵ A tanítás alatt elsajátítandó társadalmi nemi szempontú sztereotípiák szegregációhoz vezetnek a foglalkozások vonatkozásában, ezáltal a tanulmányok során a műszaki és informatikai tudományok a férfiak számára vannak fenntartva.⁴⁶

8. táblázat.

A társadalmi nemi szempontú különbségek a nők STEM területeken való elhelyezkedéséről alkotott vélemény vonatkozásában

	Lányok	%	Fiúk	%	Összesen	%
Más módszerek	562	51,65	333	32,74	895	42,60
Jobb esélyek a munkaerőpiacon	304	28,04	197	19,37	501	23,85
Semmi pozitív	143	13,19	390	38,35	533	25,37
Egyéb	49	4,52	81	7,96	130	6,19
Kombináció: jobb esélyek és más módszerek	26	2,39	16	1,57	42	2,00
Összesen	1084	100,00	1017	100,00	2101	100,00

Forrás: A szerző számításai

A kereszt táblában elemzett minta 2101 főt számlált. 91 középiskolás esetében hiányzik adat erre a kérdésre vonatkozóan, ők nem kívántak válaszolni erre a kérdésre; a hiányzó adatok véletlenszerűek, és egyetlen más változóval sem mutatnak összefüggést, így a kapott eredmények teljes értékűek.

A Pearson-féle khi-négyszet próba eredményei jelentős társadalmi nemi különbségekre utalnak annak kérdésében, hogy milyen pozitív hatása lenne nagyobb számú nő foglalkoztatásának a STEM területeken ($\chi^2(12)=221.71$; N= 2101; $p<.01$). A lányok többsége (51,65%) azon a véleményen van, hogy a nők más módszerekkel közelítenének meg bizonyos problémákat a STEM területein, amennyiben ezzel foglalkoznának, míg a fiúk legnagyobb része (38,35%) semmilyen pozitív

⁴⁴ Pető, 2018.

⁴⁵ Alper, 1993.

⁴⁶ Lendák-Kabók, 2015. 165.

oldalát nem látja annak, hogy a nők nagyobb számban helyezkedjenek el a STEM területein; a lányoknak viszont mindössze 13,19%-a választotta ezt a lehetőséget. A lányok tudatában vannak annak, hogy az ezen a területen való elhelyezkedés kedvezőbb munkalehetőségeket biztosítana nekik (28,04%), a fiúk azonban ezzel ellentétesen vélekednek erről (19,37%). Azaz függetlenül attól, hogy a STEM területek „férfi szakmának” számítanak, a lányok látják a lehetőségeiket, hogy könnyebben találnának munkát és magasabb bérért dolgoznának. Azonban ezen terület társadalmi megítélése miatt többségük mégsem választja magának ezt a szakmát.

Következtetés

A kutatás elején hipotéziseket állítottunk fel a kisebbségi érettségizők továbbtanulási országválasztásának társadalmi nemi szempontú vonatkozásában. Az első hipotézis (H1) csak részben nyert igazolást. A lányok és a fiúk közel egyforma százalékban választják az anyaországban és a származási országban való továbbtanulást, azonban több fiú tervezi a felvételi vizsgázást mindkét országban, valamint többen vannak azok a lányok, akik csak az anyaországban készülnek felvételizni. A kutatás eredményei rámutattak arra, hogy a lányok határozottabbak, mint a fiúk a felsőoktatási ország kiválasztásának vonatkozásában. Ez a következtetés az adott válaszok alapján történt, mivel kisebb azon középiskolás lányok száma, akik a „még nem tudom” lehetőséget választották, vagy egyáltalán nem válaszoltak, mint a bizonytalan középiskolás fiúk száma.

A második hipotézis (H2) is csak részben nyert bizonyítást, ugyanis a szülők magasabb iskolai végzettsége (mind az anya, mind az apa esetében) mindkét esetben jelentős befolyásoló tényező a szülőföldi vagy az anyaországi továbbtanulás választásakor, azonban mindkettő a középiskolások azon szándékát valószínűsíti, hogy az anyaországban folytassák a felsőoktatási tanulmányaikat. Ami a társadalmi nemi szempontot illeti, az apa magasabb iskolai végzettsége befolyásolóbb, mint az anyáé.

A harmadik hipotézis (H3) nem nyert bizonyítást, hiszen a szerb nyelv nem megfelelő ismerete jelentős hatású, azonban nem a legjelentősebb befolyásoló tényező. A tanulók külföldön történő továbbtanulásának első oka az EU által elismert oklevél megszerzése, és csak a második ok a többségi nyelv nem megfelelő ismerete. Mindkét ok a felzárkóztatással és a társadalmi helyzetük előbbvitelével áll összeköttetésben: abban az esetben, ha a diplomázás után az EU-ban maradnak, magasabb béreket biztosíthatnak maguknak, és jobb társadalmi helyzetet is élvezhetnek, a többségi nyelv hiányos tudása pedig alárendelt helyzetbe hozhatja őket a szerbiai felsőoktatási rendszerben és később a munkaerőpiacon is. Ez újdonság a korábbi kutatásokhoz képest, amelyek a Vajdaság területén élő kisebbségi

közösségeknél tapasztalható agyelszívásról szóltak, és amelyek okként mindig a nem megfelelő nyelvtudást jelölték meg.⁴⁷

A kutatás eredményei rámutatnak arra is, hogy a negyedik hipotézis (H4) teljes mértékben bebizonyosodott, azaz a megnevezett nemzeti közösségből származó fiúk igencsak hagyományos és főként patriarchális szemléletük van a STEM területeken való női jelenlét növeléséről. A kisebbségi közösségekből származó továbbtanulni kívánó középiskolás fiúk többsége a STEM területéről választ hivatást, míg a lányok többsége a humán- és társadalomtudományokból. A kutatás tárgyát képezték a nők STEM területeken történő nagyobb jelenlétével kapcsolatos pozitív hatásokról alkotott tanulói vélemények is. A fiúk általában azt válaszolták, hogy ebből nem származna semmilyen előny, míg a lányok szerint a nők új tudományos módszereket fejlesztenék ki, és nagyobb esélyük lenne a munkaerőpiacon. Annak ellenére, hogy a lányok tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy a STEM valamely területén folytatott tanulmányok befejezése után magasabb esélyük lenne a munkaerőpiacon és az magasabb bérezéssel is járna, továbbra sem érdekeltek karrierépítésben ezen a területeken.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alper, Joe: The Pipeline Is Leaking Women All the Way Along, *Science, New Series*, Vol. 260, No. 5106, 1993. 409–411.
- Başaragin, Margareta: *Interakcija roda, jezika i kulture u formiranju identiteta učenicica osmog razreda osnovne škole u procesu dvojezične nastave u Vojvodini*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 2017.
- Biljan-August, Maja – Pivac, Snježana – Štambuk, Ana: *Statistička analiza u ekonomiji*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2009.
- Blagojević Hjuson, Marina: *Knowledge Production at the Semiperiphery*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 2009.
- Blickenstaff, Jacob Clark: Women and science careers: leaky pipeline or gender filter? *Gender and Education*, Vol. 17, No. 4, 2005. 369–386.
- Carter, D. Bruce – Levy, Gary D: Cognitive aspects of early sex-role development: The influence of gender schemas on preschoolers' memories and preferences for sex-typed toys and activities. *Child development*, 1988. 782–792.
- Filipović, Jelena – Vučo, Julijana – Đurić, Ljiljana: Critical review of language education policies in compulsory primary and secondary education in Serbia. *Current Issues in Language Planning*, 8(1), 2007. 222–242.
- Gábrity-Molnár Irén: Továbbképzési esélyek a kisebbségi létben – A vajdasági magyarok esélyegyenlőségének példáján. In: Káich Katalin. (szerk.):

⁴⁷ Takács, 2013.

- Az esélyegyenlőség és a felzárkóztatás vetületei az oktatásban – Általános kérdések – (anya)nyelvi oktatás.* Újvidék: Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 2009. 15–25.
- Geerdink, Gerda – Bergen, Theo – Dekkers, Hetty: Diversity in primary teacher education gender differences in student factors and curriculum perception. *Teachers and Teaching*, 17:5, 2011. 575–596.
- Kabók József – Kis Tibor – Csüllög Mária – Lendák Imre: Data Envelopment Analysis of Higher Education Competitiveness Indices in Europe. *Acta Polytechnica Hungarica*, 2013/3. 185–201.
- Lehr, Jane: Athena Unbound: The Advancement of Women in Science and Technology (book review). *BioScience*, Vol. 51 No. 6, 2001. 504–509.
- Lendák-Kabók Karolina: Magyar egyetemi hallgatónők Vajdaságban – az Újvidéki Egyetem tudományterületeinek helyzetképe a társadalmi nemek szempontjából. *Régió és kultúra*, 2014. 136–147.
- Lendák-Kabók Karolina: Studentkinje iz mađarske nacionalne zajednice u sistemu visokog obrazovanja u Srbiji: Rodna perspektiva. *Megatrend Revija*, 12 (1), 2015. 165.
- Lendák-Kabók Karolina – Lendák, Imre: Language barrier faced by Hungarian women students and teaching staff in the higher education system in Serbia. In: Filipović, Jelena.– Vučo, Julijana. (eds.): *Minority languages in education and language learning: Challenges and new perspectives*. Belgrade: Faculty of Philology. 2017. 281–295.
- Lendák-Kabók Karolina: Ethnic minority women in the Serbian academic community. *European Journal of Women's Studies*, 2020.
- Nád, Imre (Nagy Imre): Nekoliko obeležja migracije vojvođanske elite, *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*, 121. 2006. 448.
- Ostorics László – Szalay Balázs – Szepesi Ildikó – Vadász, Csaba: *PISA 2015. Összefoglaló jelentés*. Budapest: Oktatási Hivatal, 2016.
- Paksi Veronika. Miért kevés a nő hallgató a természet és műszaki tudományi képzésekben? Nemzetközi kitekintés a „szivárgó vezeték”-metaforára. *Replika*, 2014. 85-86. 5–130.
- Papp Z., Attila: Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról, In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla (szerk.): *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép – Európában*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 2003.
- Papp Z. Attila: Hidden Ethnic Inequalities. A possible global educational exploration using PISA. *Ethnicity*, 2014. 10. 4–40.
- Papp Z. Attila: Nyelvi-etnikai, nem bevándorló kisebbségi tanulók iskolai teljesítménye a PISA-felmérésekben. *Educatio*, 2015/2. 50–63.
- Papp Z. Attila: Oktatási részvétel és továbbtanulási szándékok a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. In: Papp Z. Attila (szerk.). *Változó kisebbség:*

- Kárpát-medencei magyar fiatalok A GeneZYs 2015 kutatás eredményei.* Mathias Corvinus Collegium-Tihanyi Alapítvány-MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 2017.
- Pető Andrea: A nők a tudományban. *Magyar Tudomány*, 2018/4. 552.
- Puja-Badesku, Marina: Dvojezičnost rumunske dece u Vojvodini. U: Vlahović, Plemenka – Bugarski, Ranko – Vasić, Vera. (ur.): *Višejezični svet Melanije Mikeš*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2009. 145–150.
- Schiebinger, Londa: Science, Gender and Beyond: An International Perspective. In: Magerl, Gottfried – Neck, Reinhard – Spiel, Christiane (ed.): *Wissenschaft Und Gender*, Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag, 2011. 9–32.
- Seid, Yared: Does learning in mother tongue matter? Evidence from a natural experiment in Ethiopia. *Economics of Education Review*, Volume 55, 2016. 21–38.
- Šimonji-Černak, Ruženka: *Psihološka analiza i efekti programa obrazovanja slovačke jezičke manjine u Srbiji, Mađarskoj i Rumuniji*. Doktorska disertacija, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 2006.
- Singleton, Royce – Straits, Bruce: *Approaches to Social Research*. New York: Oxford University Press, 2005.
- Takács Zoltán: *Felsőoktatási határ/helyzetek*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 2013.;
- van der Vleuten, Maaïke – Jaspers, Eva – Maas, Ineke – van der Lippe, Tanja: Boys' and girls' educational choices in secondary education: The role of gender ideology. *Educational Studies*, 42:2, 2016. 181.

INTERNETES FORRÁSOK

- Glas razlike – Grupa za promociju ženskih političkih prava, Autonomni ženski centar – Astra & Incest Trauma Centar – Žene u crnom. (2007). Alternativni izveštaj komitetu CEDAW (CEDAW Shadow Report Serbia, 2007); <https://www.astra.rs/alternativni-izvestaj-za-komitet-za-eliminaciju-diskriminacije-zena-cedaw-2007/> (Letöltés ideje: 2020. február 4.)